

Eski Türk Mitolojisinin Türk Halklarının Dokuma Sanatına Etkisi

Sevinc Nasirova*

Arkeolojik kazılardan da belli olduğu gibi türk halklarının yayıldığı geniş arazide dokumacılık sanatı geniş yayılmıştır. Türk halkları giyim-kuşamda, ev hayatının tüm alanlarında, evin döşenmesinde, sofrta kısmında, hatta hayvancılıkta da hayvanların üzerini örtmek için, yeheraltı gibi ve daha bir çok alanda dokuma mamülleri kullanmışlar. Dokumacılığın yarandığı ilk zamanlarda halılar ve giyim-kuşam soğuktan korunmak amaçlı hazırlanıyordu. Hatta havsız dokuma mamülü olan palazlar çok geniş kullanım alanına sahip olmuşlar. Şöyle ki, palazlar yalnız sofrta kısmında ve ya yere serilmek için değil, giyim gibi de kullanılmıştır. “Came-et-Tevarix” eserinin yazarı F. Reşiddedin İlhanlıların yedinci hükmdarı olan Kazan hanın eşi Keremun hatunun ölümünü ve cesedin Tebrize getirilmesini tasvir ederek böyle yazıyor: “... Ayakyalın, baştaçtıq kadınlar ve erkekler palazlara bürünerek şehirlerden ve köylerden çıkmışdılar ve başlarına toprak dökerek ağlıyordular”¹. Palazdan kıyafet giymek sufi mesleki dervişlerin farklı yönlerinden biri olmuştur. Tesadüfi değildir ki, bütün edebiyatlarda sufiler palazpuş-palaz giyenler adlanmışlar². Azerbaycan halkı arasında bu halılarla ilgili deyimler de ünlüdür. Bunun en güzel örneği “palaza bürün, elnen sürün” - deyimidir. Palazın giyim kısmında kullanılması hakkında XII asr Azerbaycan şairi Xeqaninin şiirlerinde de söz edilmiştir: “İnce (xerir) hazırlanmış giyim (ince ipek parça) ve hükmdarın giydiyi müzeyen yerine palaz giyerim ve taşların üzerinde oturırım”³.

Türk halkalarında dokuculukla ilgili çeşitli inançlar mevcut olmuştur. İster Azerbaycanda, isterse de Türkiyede halı dokunması ile ilgili bu inançlar günümüze kadar gelmiştir. Azerbaycanın Şeki-Zakatala bölgesinin halı dokuyucularının söylediğine göre halı dokunan zaman bir adam ölürse, dokunan halıya bir beyaz düğme dikerler ki, bir daha ölen olmasın. Genellikle, düğmeyi sonuncu motifin üzerine dikerlerdi. Halı dokunub yere serilen zaman bu düğme halının üzerinde

* Dr., Milli Azerbaycan Tarihi Müzesi, Bakü/AZERBAYCAN, s.nasirova30@mail.ru

1 Лятиф Керимов, *Азербайджанский ковер*, Т 2, Баку 1983, s. 24.

2 Metanet Abdullayeva, *Azerbaycan dilinde xalçaçılıq leksikası*, Qismət, Bakı 1998, s. 51.

3 Kerimov, *age.*, s. 24.

kalırdı⁴. Bu inanç Anadolunun Berqama bölgesinde farklı bir şekilde yayılmıştır. Dokuyucu halısını dokurken ani olarak gelen bir ziyaretçinin nazarı değmemesi için yumağından bir parça koparır ve halının baştaki kilim kısmının bir tarafına diker. Aynı şekilde ikinci bir ziyaret olursa başka renge bir yün yumağından yine bir parça koparır ve evvelkinin üzerine diker ve bunu da kafi görmezse, bunların her birine bir düğme diker⁵.

İnsanlar daima kendi hayallerini, korkularını, arzularını kayaüstü abidelere, kabir taşlarına, seramik sanatı örneklerine çizerek manevi dünyalarını maddileştirerek gelecek nesillere ötüre bilmişler. İslamın kabulüne kadar Türk halklarının esas inanç sistemi Gök tanrıcılık ve ya Tengricilik adlanır. Bazen bu din yalnız olarak Şamanizm de adlanır. Türk el sanatları da Tengriçiliğin tesirinden yan geçmemiştir. İnsanlar ilk zamanlar tüm motifleri bilinçli bir şekilde yaratmışlar ve hepsinin bir anlamı olmuştur. Motiflerin bir çoğu insanların inançlarını, korku ve arzularını ifade etmiştir. Türk halklarının dokumacılık sanatı da bu dinin tesirinden etkilenmiştir. Bu gün Anadolu`da Türkmen köylerinde dokunan halı, kilim gibi örgüler adeta şaman giysilerini andırmaktadır⁶.

Dokuma mamülleri üzerinde oldukça çok sayıda motif artık estetik güzellik anlamı yüklenerek bir süs gibi kabul edilir. Tarihin ilk devrlerinden günümüze kadar arkeolojik, etnoğrafik bir araştırma yapıldığı zaman hiç de bu motiflerin süs elementi gibi dokunmadığı aydın görülebilir. Türkmen halı ve kilimleri üzerindeki yılan, akrep, kunduz, çiyen gibi hayvan resimleri eski Türk geleneklerinden kalma özelliğidir⁷. Halıların ve başka dokuma maülleri üzerine dokunan bir çok motifin korunma ve başka amaçlarla ilgili dokunduğunu düşünüyoruz. Türk halklarının dokuduğu halıları üzerindeki motiflere esasen “sırlar hazinesi” adlandırabiliriz. Ne kadar araştırılıp, öğrenilse de bu halılar üzerinde öğrenilecek çok sayıda motif var. Artık az sayıda kalmış bir çok yaşlı dokuyucunun bile adını unuttuğu motiflerimizin araştırılması bilimsel anlamda çok önemlidir. Halılar üzerine dokunan motifler halkımızın dini-mitolojik bakış açısını, inam ve itikatlarını, hatta etnogenezini (kökenini) öğrenmek bakımından kıymetli kaynak hesab edilebilir. Bir çok motifin stilize olunarak ilkin anlamından uzaklaşması Türk halklarının etnoğrafisinin problemlerinin öğrenilmesinde dokuculuk mamülleri üzerindeki

4 *Azerbaycan folkloru antologiyası- XII. Şeki-Şaqatala folkloru*, Seda, Bakı 2005, s. 325.

5 Nigar Özhan, “Berqamada eski ve yeni halıcılık”, *Türk Etnografya Dergisi*, S. XII (1969), s. 123.

6 Cemal Şener, *Şamanizm: Türklerin İslamiyyet'ten Önceki Dini*, Etik yayınları, İstanbul 2003, s. 108.

7 Şener, *age.*, s. 108.

motiflerin önemini daha da artırıyor. Araştırmaya Azerbaycanın Kuba grubuna dahil olan dünyaca ünlü “Kollu Çiçi” halısı üzerinde olan ve tüm Türk dünyasında geniş kullanılan bir motif konu edinmiştir (resim1).

Bu halı sıra dışı motifleri ile Türk halklarının manevi kültürü hakkında zengin bilgi verebilecek maddi deyerlerden biri hesap olunabilir. Üzerindeki motifler ilk bakıştan sade ve rengarenk gül-çiçek motiflerini hatırlatsa da, aslında Türk damğa ve dünyagörüşünü yansıtan bu motifler tarihimizin derin katlarından haber verebilir.

Araştırma konusu olan motif Türk dokumaları ve başka maddi-medeniyet örnekleri üzerinde yer alan bir motiftir. Bu motif Göktürk yazıtlarında “iç” veya “çi” harfidir. Aparılan karşılaştırma ve paraleller motifin Türk halklarına ait olduğunu keskin şekilde onaylıyor. Türk arkeologu Hikmet Gürçay keçeler üzerinde tayin ettiği bu elementi “aşk yolu” adlandırır⁸. Motifi tesbit eden diğer bir bilim adamı T.Gülensoy “Orhundan Anadolu’ya Türk Damgaları” kitabında bu elementi bir kaç nesne üzerinde göstermiş ve onun nazardan korunma ve uğur sembolü gibi kullanıldığını bildirmiştir⁹. T.Gülensoy bu motifi milattan önce 1000-ci yıla ait Altın Yiş mezarlarında bulunan Kağnılı boylarının kullandığı ve üzerinde çadır kurulan 4 tekerli kağni kalıntısına çekilen renkli keçelerden müteşekkil çadır örtüyünün ve arı peteyinin üzerinde gördüğünü yazıyor¹⁰. Daha sonra Zeyniler camisinin kiblesinde divara çapılmış mermerin üzerinde de¹¹ bu motifin yer alması İslam dininin Türk halkları arasında yayılmasından sonra da onun kullanılmasını gösteriyor. T.Gülensoy bu damgayı ”Bayat” boyu damgasına benzetmiştir. Daha sonra boyların tasvirini veren zaman ”iç” damgasının tasvirini vererek, onun Ebül Qazi Bahadırın “Şecereyi terakime”-sinde “salur” damgasına benzetmiştir¹². Hakikaten boyların damgaları arasında Salur boyu damgası bu motife çok benziyor. Milli Azerbaycan Tarihi Müzesinin Etnografya fondunda Salur boyunun damgasına benzer ve eski Türk elifbasının iç harfinin dokunduğu bir kaftan üzerinde bu tasviri göre biliriz (resim 9). Malum olduğu gibi damgaların yaranma tarihi onların boylar tarafından kullanılmasından daha eskidir. Bunu devletler yaranmamıştan daha önceler kullanılan harflerin ilkin opsiyonu veya

8 Hikmet Gürçay, “Keçe ve keçecilik”, *Türk Etnografya Dergisi*, S. IX (1967), s. 32.

9 Tuncer Gülensoy, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, Ankara 1989, s. 146, s. 26.

10 Gülensoy, *age.*, s. 101.

11 Gülensoy, *age.*, s. 86.

12 Gülensoy, *age.*, s. 63.

insanların kendini ifade etmesinin ilkel opsiyonu olan bin yıllarla yaşı olan petroqliflerden açık aşkar görmek olur.

Azerbaycanın en ünlü petroqliflerinin yer aldığı Kobustan abidesinde yer alan bir çok damganın da (svastika, mollabaşı) halılarımıza yansıdığını biliyoruz. Araştırılan damgaya yalnız halılarımız üzerinde değil, aynı zamanda Türk dünyasının arkeolojik kazı alanlarında rastlamak mümkün. Hazırda Mongolustan Cumhuriyetinde Töv Aymağa bağlı Altanbulaq Sum sınırları içerisinde aşkar edilen ve I Göktürk dönemine ait olan bir mezar külliyesi olan Öngöt adlı yerde aparılan kazılarda bu damğa, yani iç damgası tesbit edilmiştir¹³. Bununla yanaşı Gürcistanın Borçalı bölgesinde (eski Azerbaycan toprakları-N.S.) Tekeli köyünde bulunan tarihi Türk mezarlığında da tesbit edilen bu damğa¹⁴ tüm Türk dünyasında kullanılan, lakin henüz kapsamlı araştırılmayan bir kaynaktır. Harfi anlamda “iç” Türk halklarında “içalat” anlamını taşır. “Türk Abideleri Sözlüyünde” iç sözünün “dahil, iç, “içergünün” ise “içalat” anlamını ifade etdiyi gösterilir¹⁵. Bir kırgız efsanesine göre Nuh tufanı sonucunda hayatta kalmış yedi kardeş kız kardeşlerine ceyiz yerine sandıkta hayvan içalatı (bağırsakları) koyarlar ve bundan kızgın olan kız kardeş diğer kardeşlerini lanetler. Bundan sonra bu boyun adı “içerge” gibi tarihte kalır¹⁶.

Fikrimizce, bu motif Türk inançları arasında yer alan “iç” (iççi, iye, içe) ruhlarıyla ilgilidir. Malum olduğu gibi İslam dininin yayılmasına kadar Türk halklarında çeşitli inançlar mevcut olmuştur. Eski Türk halklarında evi veya her hangi nesneyi koruyan “iççi ruhu” bu kabildendir. Günümüzde bu inanç yalnız Yakutiyada kalmıştır. Eski Yakutların inançlarına göre her bir dağın, akar suyun ve ormanın koruyucu ruhu var¹⁷.

Şirvan bölgesine mahsus bir halı üzerinde stilize olunarak daire şeklini almış çarkıfelek motifinin üst ve alt kısımlarında “iç” damgası dokunmuştur (resim 3). Bu halıda da iç motifi nazardan, umumiyetle, kötü ruhlardan korunma amacı taşıyor. Halının bordüründe nazar motifinin dokunması rastgele olmayıp halının genel

13 Osman Mert, “Öngöt Mezar Külliyesi ve Külliye de Bulunan Damgalar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyyat Araştırmaları Dergisi*, 14/36 (2008), s. 281-305.

14 Mert, agm., s. 281-305.

15 Nizami Xudiyev, Ə.A. Quliyev, *Qadim Türk Abideleri Sözlüyü*, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Bakı 1992. s. 32.

16 İrina Butanayeva, Viktor Butanayev, *Yenisey kırgızları: Folklor ve Tarih*, Ötügen, İstanbul 2007, s. 85.

17 *Мифы народов мира. Энциклопедия*, Москва 2008, s. 258.

içeriği ile uyumluluk arz ediyor. Türk halklarında evin, ailenin nazardan, kötü kuvvelerden korunmasını sağlamak amacıyla dokumaların, dikmelerin üzerinin böyle motiflerle süslenmesi geleneksel hale gelmiştir.

Kırgızlara mahsus bir tasvirde de bu motifi koç boynuzu motifinin üzerinde görüyoruz. T.Gülensoy'un yazdığına göre kırgızların pötö koçkorok (qapalı koç korok) adını verdikleri resimde müyüz (boynuz) motifinin üzerinde uzanan motif, Orhun abidelerinde “iç” okunan heca işaretidir¹⁸. Malum olduğu gibi koç boynuzu Türk halklarının en geniş yayılmış motiflerinden biridir. Maral ve koç boynuzu bu zamanadək kazak ve kırgızların esas süs motifi sayılır¹⁹. Koç boynuzu tüm Türk halkları, o cümleden azerbaycanlılar arasında rızk-bereket sembolü gibi kabul olunur. V.İ.Petri yazıyor: *bir bulguda güneş tasviri üzerinde onun ışınları yerine koç boynuzları işlenmiştir*²⁰. Koç boynuzu üzerinde iç damgası tasvir olunmuş Kırgızistanın ünlü “Şirdak” kilimi Unesconun İnsanlığın Somut olmayan Kültürel Miras listesine dahil edilmiştir. Aynen kırgız Şirdak kilimine (resim 3) benzer diğer bir kilim de Azerbaycanın Şirvan kilimlerinden biridir (resim 2).

C.Beydili “Türk mitolojik sözlüyü” adlı eserinde iççi ruhlarını şamanizmle bağlıyor²¹. *Şamanizme göre, gök ve yeraltı dünya arasında bir denge mevcuttur. Bu dengeli kuran din adamına şaman adı verilir. Bu sisteme sosyal alimler, tarihçiler şamanizm adını vermişler*²². Yukarıda gösterdiğimiz gibi C.Beydili doğru olarak iççi ruhlarını şamanlarla bağlamıştır. Azerbaycan halısında şamanizm bakış açısını yansıtan bir motifin olması tabiidir. Hatta buna örnek olarak Şirvan halılarının birinin tam merkezinde bir elinde stilize çarkifelek, diğer elinde ise kuş tutmuş “iç” damgasını göre biliriz (resim 6). Bu tasvirin şaman olduğunu düşünüyoruz. “The Archaeology of Shamanism” kitabında Yekaterina Devlet şamanizmin ana vatanının Sibiryaya ve Orta Asya olduğunu göstermiştir²³. Kitapta şaman defleri üzerinde ellerini göğeye açmış şaman tasvirleri gösterilmiştir²⁴. Bu şekilde ellerini göğeye açmış ve eski Türk elifbasında “iç” harfi manasını taşıyan ve şaman tasviri olduğunu düşündüğümüz bu element evlere iyilik, kem gözlerden korunma ve uğur getiren bir sembol olarak dokuma örneklerimize yansımıştır.

18 Gülensoy, *age.*, s. 26.

19 Алексей Маргулан, *Казахское народное прикладное искусство*, I том. Алма-Ата, Онер 1986, s. 84.

20 Маргулан, *age.*, s. 84.

21 Celal Memmedov, *Türk Mitoloji Sözlüyü*, Bakü 2003, s. 159-160.

22 Şener C., *age.*, s. 6.

23 Yekaterina Devlet, “Rock art and the material culture of Siberian and Central Asian shamanism”, *The archeology of shamanism*, Rutledge, London, p. 43.

24 Devlet, *agm.*, s. 48.

Motif kökü Gök Tanrıclıktan günümüze gelen koruyucu ruh manası taşıyan Türk halklarına has olan eski bir elementdir. Bu motifin sırf halkımızın soy kökünde duran Türk-Oğuz tayfaları, onların bakış açısı ile ilgisi olduğunu doğruluyor. Çünkü motif esasen Türkiye, Kırgızistan, Monğolistan, Kazakistan, Azerbaycan Türkleri için karakterikdir ve değişik adlarla ifade olursa da, aynı mitolojik düşüncenin mahsuludur, aynı kökten kaynaklanmıştır.

Dokuma örnekleri üzerinde karşımıza çıkan ve eski Türk mitolojisi ile ilgili olan diğer motif Umay ana inancı ile bağlı yaranmıştır. Bu ilahenin tasviri Azerbaycanın “Boynuz” ismiyle meşhur olan halısı üzerinde karşımıza çıkar (resim 7). Boynuz halıya üzerindeki tasvirin boynuzla benzediyinden verilen isimdir. Tasvirin Umay olmasını gösteren bir çok esas var. İlk önce tasvirin taçlı bir kuşa benzer olduğunu söylemek gerekir. Çok geniş bir arazide meskunlaşmış Türk halklarının yaşadığı arealda kadınlar Umayı aynı hayal etmişler. Hakikaten de, beyaz elbiseli, gümüşü saçları yeredek uzanan, yaşı bilinmeyen ve Dirilik ağacının (Qaba Ağacın) ebedi sahibi olan Umay Ananın başını üç adet büyük üçgenden ibaret sihirli taç süsler²⁵. Umay ananın taçı ile bağlı da çeşitli fikirler ireli sürülmüştür. Leonid Kızlasov aynı üç uçluklu taçın eski Türk törenlerinde tanrıların ve şamanların başlıca farklılık niteliği olmasını yazıyordu²⁶. Sonradan yanlış olarak, halılarımızdaki üçgen nazarlık gibi kabul edilmiştir. A. Qurbanov tumarın (yani üçgen nazarlıkların-N.S) üçgen formunun Umayın taçını sembolize ettiğini yazıyor²⁷. A. K. Bisenbayev Umayın sembolleri arasında üçgen, ay, makas ve okun olduğunu bildirir²⁸.

Türk halklarının mitolojik düşüncesine göre “Umay koruyucu görevini doğum esnasında, doğumdan sonra, çocuklar yetkinlik yaşına çatana, er adını kazandıktan devam ettirirdi. Hatta Umaya inanan kadınların oğlunun olacağına da inam mevcut olmuştur”²⁹. M. Kaşğari “Divani-Lüğeti-t-Türk” eserinde Umayın kadın doğurduktan sonra çıkan son [plasenta] olduğunu gösterir³⁰. Belki de, bu inam hamilelik devrinde plasentanın çocukla beraber mövcut olması ile ilgilidir. Doğumdan sonra eski zamanlarda bu “son” pak ve gizli bir yere gömülürdü. Bu malumat oldukça değerlidir. Şöyleki, kadın rahmine bu gün de kazıklar Umay

25 Araz Qurbanov, *Damğalar, rəmzlər, mənim səmələr*, Bakı 2013, s. 163.

26 Qurbanov, *age.*, s. 163.

27 Qurbanov, *age.*, s. 163.

28 Асылбек Бисенбаев *Мифы древних тюрков*. Алматы, “Ан-арыс”, 2008. s. 15.

29 Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Türk kültürünü araştırma enstitüsü yayımları, Ankara 1990, s. 98.

30 *Divânü-Lügâti-t-Türk*, (Beşir Atalay), 2. Baskı, Ankara 1985, C 3, s. 123.

demektedirler. Kadın rahmine bakınca ise bir çok Türk halklarının Umay şeklinde tasvir ettiği tasvire benzediğinin şahidi ola biliriz. Tarihten de malum olduğu gibi Türk halkları mumyalama ile ilgili değerli biliklere sahip olmuşlar. Kadın rahminin nasıl bir görkemde olduğunu bildikleri için bu organın Umay adlandırıldığını ve böyle tasvir olunduğunu düşünüyoruz. Benzerliyi net göre bilmek için Azerbaycanın Karabağ bölgesinde dokunan “Boynuz” halısını, kırğızlarda süs elementi olan ve Umay adını taşıyan kadın rahmi resimlerini birlikde göstermeyi lazım bildik (resim 8).

Halk arasında yeni doğulmuş çocuğun yastığının altına makas, bıçak bırakılması adeti Umaya olan inançların kalıntısıdır. Yukarıda da bildirdiğimiz gibi, makas, ok Umayın sembollerinden olmuştur. İslamda böyle inanışlar mövcud değil. İster makas, isterse de ok başı demirden olduğu için burada karşımıza Türk halklarının bir başka inancı-demire olan inancı öne çıkıyor. Al aparmaması için lahussanın yastığına iyne batırılır³¹. Yakutlarda çocuksuz kadınlar yakalarına Umay ilahesinin sembolü gibi tozağacı kabuğundan düzeltilmiş kuş şeklinde küçük boncuk takardılar³². Q. Qeybullayev de Azerbaycanın çeşitli bölgelerinde bulunmuş Erken Orta Asrlara ait kuş tasvirleri hakkında malumat verir³³. Hatta Türk halkları arasında kuşunu öldürmek büyük günah sayılmıştır. Bunun en büyük cezası ise çocuk ölümü olmuştur³⁴. Daha sonraki dönemde halk yaradıcılığında, klasik edebiyatda vaktile belli kabilenin, kabile birleşmesinin onqonu olan Umay devlet, mutluluk bahş eden mukaddes kuş gibi vash olunmuştur³⁵. Bu inancın kalıntılarına sonralar el arasında işlenen “başına devlet kuşu kondu”- ifadesinde rast gele bileriz.

Umay inançlarının ve adetlerinin islami dona bürünmesinin diğeri bir kanıtı da halk arasında yeni doğulmuş çocuğun gülümsemesi zamanı onun melekleri görmesi, yahud ağladığı zaman cinlerin ona dokunması inancıdır. Aslında bu adet geçmişde çocuğun gülmesi zamanı onun Umayla yakınlıq etmesi, aksine, ağladığı zaman Umayın onun beşiyinden ayrılması, hastalandığı zaman Umayın körpeni terk etmesi inancı ile bağılı olmuştur. L. P. Potapov bu haqda geniş malumat verir ve çocukların bu gibi tepkilerinin Umayla bağlanmasının şimali teleutlar, saqaylar

31 Yaşar Kalafat, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, VII, Berikan Yayınevi, 2007, s. 92.

32 Qiyaseddin Qeybullayev, *Azərbaycanlılarda ailə və nikah*, II hissə, Elm, Bakı 1994, s. 65.

33 Qeybullayev, *age.*, s. 65.

34 Бисенбаев, *age.*, s. 16.

35 Seyidov M., *Azərbaycan miflə təfəkkürününün kaynakları*, Yazıçı, Bakı 1983, s. 247.

ve başka Türk halkları arasında yayıldığını yazar³⁶. Azerbaycanda apardığımız araştırmalar zamani hatta yaşlı müsahiblerimizin Umay ilahesinin bir zamanlar var olması hakkında bilgisi olmamıştır, çocuklarına seve-seve verdikleri bu ismin anlamını bilmemişler. Lakin geçen asırlarda Altaylılar arasında L. P. Potapov ve başkalarının apardığı araştırmalar arasında da Umay adına rast gelinmediği göz önüne alınırsa, bu hiçde tuhaf değil. Buna rağmen adı unutulmuş bu ilahe ile bağlı ritüeller icra edilmekte ve sembolleri yaşatılarak gelecek nesillere ötürülmektedir. Bunun aynı Azerbaycanda baş vermiştir. İlahenin adı unutulsa da, onunla bağlı icraatlar yerine yetirilmeye devam etmiştir. Altay-sayan şamanistlerinin panteonunda Umay, Türklerin kudretli devletlerinin dağılması ve Asiyaya yayılması ile rütbece inerek sadece koruyucu ruhlara-etraf alemin sahibkar ruhları (yiyeler-iyeler) seviyesine beraber tutulmuştur.

Türk halklarının yayıldığı geniş arazide dokuma mamülleri üzerinde yapılan araştırma sonucunda onların üzerinde eski Türk dini olan Tengriciliğin ve bu dini sistemin esasında şekillenen eski Türk mitolojisinin yer aldığını görüyoruz. Bu motifler aynı zamanda Türk halklarının kökenini araştırmak bakımından da oldukça önemlidir. Lakin onların bir çoğunun artık stilize edildiğini göz önünde bulundurursak yalnız etnografik bir araştırma yaparak bir sonuca varmak mümkün değil. Bu motiflerin sırrının açılması için Türk halklarının arkeolojisi, edebiyatı, folkloru köklü şekilde paralellerle araştırılmalıdır. Yüz yıllar geçmesine bakmayarak halkın bu motifleri ve inançları unutmaması, dokuyarak sonraki nesillere ötürmesi ortak geçmişimizin, Türkcülüğümüzün ne kadar güçlü kökleri olduğuna bir işaretdir. Bu gün Yakutiyadan Azerbaycana, Kazakistandan Türkiyeye aynı deyimler, aynı inançların ve aynı motiflerin halen kullanılması oldukça takdire şayandır.

36 Потанов Л. П. Алтайский шаманизм, Ленинград, Наука 1991, s. 287.

Kaynaklar

- Abdullayeva, Metanet, *Azərbaycan dilində xalçaçılıq leksikası*, Qismət, Bakü 1998.
- Azərbaycan folkloru antolojisi-XII*, Şeki-Zakatala folkloru, Seda, Bakü 2005.
- Butanayeva, İrina, Butanayev Viktor, *Yenisəy kızıqları: Folklor ve tarix*. Ötüken, İstanbul 2007.
- Devlet, Yekaterina, “Rock art and the material culture of Siberian and Central Asian shamanism”, *The archeology of shamanism*, London, Rutledge.
- Dıvānı Lüğāti-t-Türk*, (Beşir Atalay), 2. Baskı, C 3, Ankara 1985.
- Gülensoy, Tuncer, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damğaları*, Ankara 1989.
- Gürçay, Hikmet, “Keçe ve keçecilik”, *Türk Etnografya Dergisi*, S. IX (1967).
- Xudiyev, Nizami, Ə.A. Quliyev, *Qadim Türk abideleri sözlüyü*, Azərbaycan Devlet Pedaqoji Universiteti, Bakü 1992. s.32.
- Kalafat, Yaşar, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, VII, Berikan yayınevi, 2007.
- Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Türk kültürünü araştırma enstitüsü yayınları, Ankara 1990.
- Qeybullayev Qiyaseddin, *Azərbaycanlılarda ailə və nikah*, II hissə, Elm, Bakü 1994.
- Qurbanov, Araz, *Damğalar, rəmzlər, mənimsəmələr*, Bakü 2013.
- Memmedov, Celal, *Türk Mitoloji Sözlüyü*, Bakü 2003.
- Osman, Mert, “Öngöt Mezar Külliyesi ve Külliyyede bulunan damğalar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyyat Araştırmaları Dergisi*, 14/36 (2008).
- Özhan, Nigar, “Berqamada eski ve yeni halıcılık”, *Türk Etnografya Dergisi*, S. XII (1969).
- Seyidov, Mirali, *Azərbaycan mifik təfəkkürünün qaynaqları*, Yazıçı, Bakı 1983.
- Şener, Cemal, *Şamanizm: Türkler'in İslamiyyət'ten Önceki Dini*, Etik Yayınları, İstanbul 2003.
- Бисенбаев Асылбек, *Мифы древних тюрков*, Алматы, «Ан-арыс», 2008.
- Керимов Ляtif, *Азербайджанский ковер*, Баку 1983.

Маргулан А.Х., *Казахское народное прикладное искусство*, I том, Алма-Ата, Онер 1986.

Мифы народов мира, Энциклопедия, Москва 2008.

Потапов Л. П., *Алтайский шаманизм*, Ленинград, Наука 1991.



Resim 1: Kollu Çiçi.



Resim 2: İç harfi

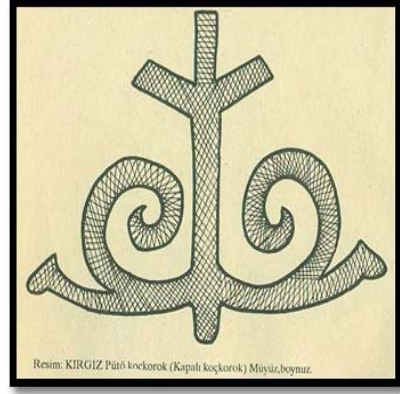


İsim	İsim	İsim	İsim
1. KAYI	İ	İ	İ
2. BAKI	İ	İ	İ
3. KUBUKI	İ	İ	İ
4. KAYI	İ	İ	İ
5. KAYI	İ	İ	İ
6. KAYI	İ	İ	İ
7. KAYI	İ	İ	İ
8. KAYI	İ	İ	İ
9. KAYI	İ	İ	İ
10. KAYI	İ	İ	İ
11. KAYI	İ	İ	İ
12. KAYI	İ	İ	İ
13. KAYI	İ	İ	İ
14. KAYI	İ	İ	İ
15. KAYI	İ	İ	İ
16. KAYI	İ	İ	İ
17. KAYI	İ	İ	İ
18. KAYI	İ	İ	İ
19. KAYI	İ	İ	İ
20. KAYI	İ	İ	İ
21. KAYI	İ	İ	İ
22. KAYI	İ	İ	İ
23. KAYI	İ	İ	İ
24. KAYI	İ	İ	İ
25. KAYI	İ	İ	İ
26. KAYI	İ	İ	İ
27. KAYI	İ	İ	İ
28. KAYI	İ	İ	İ
29. KAYI	İ	İ	İ
30. KAYI	İ	İ	İ

T. Gülensoydan



Resim 3: Şirvan halısı.



T. Gülensoydan



Resim 4: Şirvan kilimi.



Resim 5: Şirdak



Resim 6



Resim 7: Boynuz halısı



Resim 8: Kadın rahmi



Resim 9: Salur boyu damgalı giysi